

*Олександра Кузенко
(Івано-Франківськ, Україна)*

**НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ
ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА ФРАНКА
(ДО 160-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ СЛАВЕТНОГО УКРАЇНЦЯ)**

Творча спадщина Івана Франка органічно поєднує фундаментальні філософські, економічні, соціологічні, політологічні, культурологічні й мистецтвознавчі наукові дослідження та неперевершену майстерність поетичного та прозового слова. Значний внесок видатного українського мислителя у теорію і практику національної освіти, оскільки для І. Франка домінантою відродження українства була ідея утвердження національної свідомості й, таким чином, становлення нації. Д. Павличко слушно наголошував, що «коли Т. Шевченко відродив українську націю, то І. Франко виховав її» [6, 35].

Виховною метою Іван Франко вважав реалізацію споконвічного ідеалу українців – «здвиження нашої національної надбудови в усій її цілості». Він мріяв про єдину соборну Україну і тому, звертаючись до молоді, першочерговим завданням у справі досягнення державності вважав формування національної свідомості й етноідентифікації. «Ми мусимо навчитися чути себе українцями, – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів, – наголошує мислитель, в «Одвертому листі до української галицької молоді». – І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції. Ми повинні – всі без виїмка – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її межах, у її теперішнім стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кождим її частковим, локальним болем і радувалися кождим хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головно, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді практично частиною його» [8, 405].

У своїх виховних настановах І. Франко передусім закликав молодь бути правдивими в своїх діях, а не на словах патріотами власного народу. Він звертає увагу на те, що «Наш голосний, фразеологічний та в більшій частині

нещирий, бо ділами не попертий патріотизм мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутному народолюбству, що виявляє себе не словами, а працею» [8, 406].

У цьому зверненні мислитель демонструє глибокі знання етнопсихологічних особливостей, проблемних сторін національного характеру українців і, очевидно, розуміє, що їх викорінити можливо саме в молодих людей, які формують новітню генерацію. Із цією метою він радить молоді розвивати в собі головні рушійні сили особистості (розум, почуття, волю) та вчитися керуватися ними в діяльності на благо рідного народу. Він закликає здобувати теоретичне і практичне знання, займатися самовихованням задля становлення «серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною тихою працею» [7, 87].

І. Я. Франко здійснив вагомий внесок у боротьбу за українську школу. У своїх виступах і численних статтях він розкривав причини занепаду освіти, викривав антиукраїнський характер шкільної політики Австро-Угорщини, виступав за необхідність проведення докорінних реформ у галузі шкільництва, підвищення суспільного становища вчительства [7, 62].

Оцінюючи тогочасну антиукраїнську політику панівних можновладців Східної Галичини, І. Франко у статті «Поляки і русини» писав, що тоді панувала «змодифікована шляхетська рецепта: поступати обережно, давати народові просвіту про око, самостійність про око, державний лад про око, добробут про око, та скрізь дбати про те, аби народ сими про око благадотами не попсував собі жолудка. Так оснуються в Східній Галичині руські народні школи з польськими народними вчителями, що часто зовсім не вміють по-руськи; видаються руські учебники, навіяні польським патріотичним духом; так у руських народних школах кладуть на науку польської мови й історії більшу увагу, ніж на руську; руські народні вчителі переносяться в Західну Галичину, коли показують тільки слід руського патріотизму.... Не треба бути надто глибоким політиком, аби в усім отсім по плану придуманім поступуванні бачити дійсну політичну систему, систему, котра щоправда, політично

далекоглядна, не є людська ані навіть австрійська, та зате є щиро й оригінально польсько-шляхетська» [9, 323-325].

У студіях прогностичного характеру І. Франко передбачав крах тих освітніх систем, які не використовують виховний, дидактичний і розвивальний потенціал народознавства. Мислитель зауважив, що народознавство в освітньому процесі Німеччини, Данії, Швеції є одним із основних навчальних предметів, який забезпечує формування знань про своє найближче оточення, минуле та сучасне і, таким чином, формує усвідомлення себе як частини єдиного живого організму – народу [7, 63].

Вивчення наукових праць і художніх творів Великого Каменяря дає підстави сучасним дослідникам стверджувати, що культуровідповідність є одним із провідних принципів навчання і виховання в педагогічних поглядах мислителя. Оцінюючи сутність принципу культуровідповідності освітньої системи у творчій спадщині І. Франка, доктор педагогічних наук, професор Г. Васянович слушно зауважує, що мислитель у питаннях культуровідповідності не обмежується тільки проблемою організації рідномовного навчання, але й наполегливо доводить, що для духовного піднесення нації потрібні докорінні зміни у всіх сферах життя українського народу, зокрема, політичного, економічного та культурного. Пропагуючи необхідність глибокого знання культурних традицій народу та ознайомлення з ними підростаючого покоління, І. Франко демонструє глибоке, значно ширше усвідомлення принципу культуровідповідності, що передбачає ще й шанобливе ставлення до культурних цінностей інших народів [1, 27-28].

Особливу повагу І. Франко висловлює у своїх творах до народних учителів, високо оцінюючи їх роль у культурному розвитку народу. Мислитель чітко сформулював вимоги до особистості педагога та увиразнив завдання педагогічної діяльності відповідно до соціально-економічних, політичних та культурно-освітніх умов життєдіяльності українського суспільства й пов'язаними з ними метою й завданнями української школи. Він висловлював глибоке переконання, що вчитель повинен не тільки добре навчати й виховувати дітей, але й володіти новітніми педагогічними теоріями, а також

застосовувати їх у практичній діяльності. Стверджуючи, що «учителем школа стоїть», учений слушно наголошував, що результати педагогічної роботи залежать не тільки від рівня освіченості вчительства, але й від умов, в яких живе й працює педагог. І. Франко акцентує на злиденному матеріальному становищі та безправності освітян. Із співчуттям і розумінням суспільного статусу вчителя І. Франко писав: «Його становище – беззахисне, за ним наглядляють з різних сторін: війт, піп, дідич, шинкар, жандарм, окружний староста, окружний інспектор – кожний вважає себе покликаним контролювати його, кожний може розпоряджатися його долею» [5, 3].

Закономірно, що життя і творчість Івана Франка на сторінках галицьких педагогічних часописів 20- 30-х рр. ХХ ст. розглядається як приклад служіння своєму народові, зразок жертвності й готовності поступитися особистим благом задля поступу рідного народу. Так, у часописі «Рідна школа» автор статті під криптонімом В.З. «Іван Франко – великий вчитель і виховник» зазначає, що він «перейшов до історії як виховник характерів, як коваль, що 40 літ клепає сумління народу, як український Мойсей, що вказав нам мету – українську державність і шлях до неї, що післав нас «у мандрівку століть із свого духа печаттю» [2, 147].

Галицькі педагоги активно використовували виховний потенціал творчості І. Франка в національному вихованні українських дітей і молоді. Приміром, Б. Заклинський у циклі дитячих оповідань «Іван Франко (Коротка життєпись)» та «Ювілей І. Франка» ознайомлював юних читачів «Дзвінка» із творчістю полум'яного українського патріота, захисника поневоленого українського народу. Звертаючись до читачів, автор зауважує, що Франко щиро трудився для кожного з них і є добрим учителем кожного дорослого і малого українця [4, 134].

Педагогічні погляди І. Франка, його напрацювання в теорії та практиці української педагогічної науки особливо актуально звучать у сучасних умовах новітнього національного відродження, збереження та розбудови української держави. Окреслені видатним мислителем пріоритети в національно-освітньому поступі українців наприкінці ХІХ - початку ХХ століття, в умовах пошуків

шляхів виходу України з колоніального ярма, в сучасних реаліях стають конструктивною програмою формування українства як державницької нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васянович Г. Педагогічні ідеї Івана Франка (до 150-річчя від дня народження Каменяра) / Г.Васянович // Рідна школа. – 2006. – № 10. – С. 27-29.
2. В.З. Іван Франко – великий вчитель і виховник / В.З // Рідна школа. – 1936.– Ч. 10. – С. 146-148.
3. Д-о.(Заклинський Б.) Ювілей І. Франка // Дзвінок. – 1914. – № 9-10.– С. 132-133.
4. Д-о.(Заклинський Б.) Іван Франко (Коротка життєпись) // Дзвінок. – 1914. – № 9-10.– С. 134-135.
5. Євтух М. Учителем школа стоїть / М.Євтух // Педагогічна газета. – 2006. – № 10. – С.1,3.
6. Кононенко П. Іван Франко як міра подвигу, творчості й міра людини / П.Кононенко, Т.Коненко Т. // Освіта і управління. – 2006. – № 3-4. – С. 27-38.
7. Ступарик Б. М. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.) / Б.М.Ступарик, В.Д.Моцюк. – Коломия: Вік, 1995. – 173 с.
8. Франко І.Я. Одвертий лист до української галицької молодіжі / І.Я.Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. – Т. 45. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 401- 409.
9. Франко І.Я. Поляки і русини / І.Я.Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. – Т. 46. –Кн.2. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 317-330.